FENOMENOLOGIJA I OBRASCI VRŠNJAČKOG NASILJA U SREDNJIM ŠKOLAMA

Jelena Milić, Danijela Jokanović, Darjana Sredić

Univerzitet PIM, Filozofski fakultet, despota Stefana Lazarevića bb, 78 000 Banja Luka BiH, jelamiljanic@gmail.com, djokanovic404@gmail.com, sredic50@gmail.com

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Received: 22 July 2026.
Accepted: 12 October 2026.
Published: 16 November 2026.
DOI: https://doi.org/10.63395/STEDConf15022026155M537

Corresponding Author: Jelena Milić, Univerzitet PIM, Filozofski fakultet, Despota Stefana Lazarevića bb, 78000 Banja Luka, Bosna i Hercegovina, jelamiljanic@gmail.com

Copyright © 2026 Jelena Milić et al.; published by UNIVERSITY PIM. This work licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.

Citation: Milić, J. et al. (2026). Phenomenology and patterns of bullying in secondary schools. In Kojić, D. & Sredić. D. (eds.) *Conference proceedings, XV International Conference on Social and Technological Development: STED 2026* (pp. 537-548). Trebinje, B&H: University PIM.

APSTRAKT

Rad se bavi fenomenologijom vršnjačkog nasilja u srednjim školama na području Banje Luke, s ciljem ispitivanja njegove učestalosti, oblika i percepcije među učenicima. Vršnjačko nasilje se definiše kao namjerno i ponavljano agresivno ponašanje među vršnjacima, koje može imati verbalne, fizičke, socijalne i digitalne manifestacije, te značajne posljedice po psihološko i socijalno funkcionisanje mladih.

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 100 učenika Gimnazije i Elektrotehničke škole u Banjoj Luci, primjenom anonimnog anketnog upitnika koji je obuhvatio 15 pitanja o učestalosti, oblicima i kontekstu vršnjačkog nasilja. Poseban fokus stavljen je na komparativnu analizu između škola, kao i na subjektivnu percepciju sigurnosti učenika.

Rezultati ukazuju na prisustvo vršnjačkog nasilja u obje škole, pri čemu je verbalno nasilje najzastupljenije, posebno kroz širenje glasina i upućivanje uvredljivih sadržaja. Fizičko i socijalno nasilje javljaju se u manjoj mjeri, dok ekonomski oblici nasilja nisu registrovani. Elektronsko nasilje pokazuje značajnu prisutnost, što ukazuje na sve veći uticaj digitalnog okruženja na obrasce vršnjačke agresije. Uočene su i određene statistički značajne razlike između škola u pojedinim oblicima nasilja i percepciji žrtava.

Zaključno, nalazi potvrđuju da vršnjačko nasilje predstavlja relevantan problem u školskom kontekstu, sa dominacijom verbalnih i digitalnih formi. Dobijeni nalazi predstavljaju preliminarni uvid u fenomen vršnjačkog nasilja i ukazuju na potrebu sprovođenja obimnijih istraživanja kao i na potrebu razvoja i implementacije preventivnih programa, unapređenja školskog okruženja i osnaživanja učenika za adekvatno suočavanje sa nasiljem.

Ključne riječi: vršnjačko nasilje, srednjoškolci, digitalno nasilje, prevencija, školsko okruženje.

UVOD

Nasilje je svaki čin protiv volje pojedinca koji ugrožava njegov lični integritet, bilo da se radi o psihičkom, fizičkom, seksualnom ili ekonomskom vidu nasilja [1]. Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije, nasilje se definiše kao: “namjerna primjena fizičke sile ili moći, sa ciljem

zastrašivanja ili stvarna, nad samim sobom, drugim licem, grupom ili zajednicom, a koja rezultira ili je velika vjerovatnoća da će rezultirati povređivanjem, smrću, osjećanjem uskraćenosti, psihičkim poremećajima ili smetnjama u razvoju." Pod pojmom vršnjačkog nasilja podrazumijeva se svaka namjerna i ponovljena agresivna radnja koju vršnjaci upućuju jedni drugima, a koja može biti verbalna, fizička, socijalna ili ekonomska. Posljedice ovakvog ponašanja mogu uključivati osjećaj straha, anksioznosti, smanjeno samopouzdanje, slabiji školski uspjeh, pa čak i ozbiljnije psihološke probleme.

Pojam vršnjačkog nasilja

Postoji nekoliko definicija vršnjačkog nasilja, ali je svima zajedničko da govore o namjernom povređivanju, o učestalom ponavljanju nasiija, o neproporcionalnom odnosu snaga, o namjeri da se kod žrtve izazove psihička i fizička bol. O podjeli nasilja na fizičko, verbalno i seksualno nasilje zna se i piše odavno i tako su ga definisali i Protokoli o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu u BiH. Međutim, sve češće se javlja i nasilje koje djeca doživljavaju putem interneta ili SMS poruka prijetećeg, uvredljivog ili provokativnog sadržaja [2]. Po svemu sudeći, nasilje u školama je endemska pojava, poznata svakome ko se školovao. Ispoljavajući se u veoma raznovrsnim oblicima i intenzitetima, ono obično postane socijalno vidljivo tek kada pojedinačni incidenti zadobiju medijsku pažnju. Pod nasiljem ćemo podrazumjevati neopravdano nanošenje štete drugome. Ponašanje kojim se nanosi šteta može biti verbalno i neverbalno, i može se sastojati u fizičkom povređivanju, nanošenju materijalne štete, ili psihološkom povređivanju kao što je zastrašivanje, sramoćenje, socijalna izolacija i slično. Neopravdanost se sastoji u nelegitimnosti, nezasluženosti, prekomjernosti ili neprimjerenosti takvog postupka [3]. Termini nasilje i agresija se kod nas uglavnom koriste kao sinonimi, s tim što agresivnost i agresija više upućuju na motivaciju koja je vodila ka povređivanju drugoga i na dispoziciju, dok termin nasilje, po mišljenju nekih autora, u većoj meri sugeriše *nedozvoljenost* nanošenja štete, često i nezavisno od namjere [3]. Generalno posmatrano, oblici školskog nasilja spadaju u agresivnost, ali može se desiti da neki postupci koje ubrajamo u nasilje nisu agresivni akti, u smislu da ih počinilac vrši ne uzimajući u obzir da nekoga povređuju (npr. različite disciplinske mjere koje nastavnik preduzima), ili previđajući njihov uticaj (smatrajući ih za šalu).

Oblici vršnjačkog nasilja

Najčešća podjela vrsta i oblika nasilja je sljedeća: fizičko nasilje, verbalno ili emocionalno nasilje, ekonomska manipulacija, socijalno nasilje, seksualno nasilje [4]. Drugi autori, pak smatraju da su najvažniji oblici fizičko i verbalno nasilje, dok su ostali oblici podvrste. U istraživanju je učestvovalo 100 ispitanika, učenika osnovnoškolskog uzrasta. Uzorak je ravnomjerno raspoređen u odnosu na pol (50% djevojčica i 50% dječaka).

Karakteristike vršnjačkog nasilja

Prema Olweusu, dijete je zlostavljano kada je učestalo i trajno izloženo negativnim postupcima od strane jednoga ili više djece [5]. U okviru definicije ističu se tri bitna elementa: trajanje, negativni postupci i neravnopravan odnos snaga. lako se pojedinačni slučaj ozbiljnijeg nasilja može smatrati nasilništvom, u definiciji se naglašava trajnost i ponavljanje negativnih postupaka. Pod negativnim postupcima podrazumijeva se djelovanje pojedinca kada on namjerno zadaje ili nastoji zadati ozljedu ili bilo kakvu neugodnost drugom pojedincu. Dijete koje je izloženo nasilju teško se brani i donekle je bespomoćno u odnosu prema onome ko se nasilno ponaša [6].

Na različite načine pokušalo se odrediti podvrste ili oblike vršnjačkog nasilja, odnosno u nekim slučajevima agresivnosti među djecom uopšte. Djeca sa posebnim potrebama pod većim su rizikom za izloženost nasilju u odnosu na ostalu djecu [7]. Holzbauer i Berven pisali su o »maltretiranju«, praktički sinonimu za *bullying*. Ovaj oblik uznemiravanja autori definišu kao nepoželjno dosađivanje, uznemiravanje, prisiljavanje, izrugivanje ili prijetnje osobi s invaliditetom. Ono podrazumijeva različite oblike neprihvatljivog verbalnog ponašanja, odnosno tjelesnog nasilja ili primjenu sile [8].

Ortega i Mora-Merchan smatraju da postoji potreba za identifikacijom stvarnog vršnjačkog nasilja koje se javlja kada dijete ili mlada osoba koja doživljava nasilje osjeća potpunu bespomoćnost te ne može pobjeći od nasilja koje može biti vidljivo kao šala ili igra koja nema za posljedicu istu blagu anksioznost i bespomoćnost [9]. Rigby smatra da se o vršnjačkom nasilju treba razmišljati kao o aktivnosti koja se javlja uzduž kontinuuma težine [7]. Također, smatra da nije lako postići dogovor o tome što predstavlja blage, umjerene i ekstremne forme vršnjačkog nasilja. To je djelimično zbog toga što posljedice različitih oblika vršnjačkog nasilja mogu varirati od osobe do osobe. Neka osoba može biti povrijeđena zadirkivanjem na neku temu na koju je ona visoko osjetljiva, ali istovremeno se ta ista osoba ne mora osjećati povrijeđeno ako je doživjela blagi fizički napad [7]. Prema Rigbyju, kriteriji koji bi se trebali uzeti u obzir kada se prosuđuje o ozbiljnosti nekog nasilnog ponašanja su: (1) oblik nasilnog ponašanja npr. blago zadirkivanje nasuprot tjelesnom napadu; (2) trajanje nasilja, odnosno traje li kraće ili duže razdoblje; (3) frekvencija nasilnog ponašanja npr. događa li se dnevno, tjedno ili manje često [7]. Manje ozbiljno nasilje podrazumijeva periodično zadirkivanje, nazivanje podrugljivim imenima i situacijsko isključivanje. Ono može biti peckavo i neugodno, može eskalirati, a zatim uključivati i ozbiljnije oblike nasilja. Većina vršnjačkog nasilja odvija se na navedenom nivou. Umjereno ozbiljno vršnjačko nasilje podrazumijeva slučajeve kada je dijete kroz neko vrijeme subjekt sistemskih i bolnih oblika zlostavljanja. To može uključivati okrutno ruganje, kontinuirano isključivanje, prijetnje ili neke relativno umjerene oblike tjelesnog zlostavljanja npr. guranje ili udaranje. Teški oblici nasilja javljaju se kada je zlostavljanje posebno okrutno i intenzivno, naročito ako se javlja u nekom produženom razdoblju i kada je jako uznemiravajuće za dijete koje je izloženo nasilju. Ono često uključuje ozbiljne oblike tjelesnog napada, ali o teškim oblicima nasilja možemo govoriti i u slučajevima kada ne-tjelesni oblici vršnjačkog nasilja uključuju gotovo potpuno ili potpuno isključivanje iz grupe [6].

Karakteristike učesnika i fenomenologija

Polaskom u školu učenici razvijaju prva prava prijateljstva. U prijateljskim vezama koje podrazumijevaju dijadni odnos, prisutno je pomaganje, dijeljenje te drugi oblici prosocijalnog ponašanja. Vrijeme provedeno s prijateljem u zajedničkoj aktivnosti popraćeno je zadovoljstvom i užitkom što je temeljna karakteristika prijateljske veze. Da bi dvoje učenika razvilo prijateljsku vezu, moraju se svidjeti jedno drugome.

Međutim, nisu svi odnosi između vršnjaka pozitivni i prožeti prijateljstvom. U školama je sve zastupljenije međuvršnjačko nasilje koje podrazumijeva različite oblike, odnosno vrste. Postoji mnogo klasifikacija oblika nasilja među djecom. Vrlo je važno poznavati oblike nasilja i karakteristike svakog oblika, kako bismo prepoznali o kojem se nasilju radi i kako bismo znali kako najadekvatnije pomoći djetetu.

Najčešća podjela vrsta i oblika nasilja je sljedeća:

- Fizičko nasilje,
- Verbalno ili emocionalno nasilje,
- Ekonomska manipulacija,
- Socijalno nasilje,
- Seksualno nasilje [4].

Drugi autori, pak smatraju da su najvažniji oblici fizičko i verbalno nasilje, dok su ostali oblici podvrste. Naše istraživanje je u ovoj klasifikaciji nasilja izostavilo seksualno nasilje, s obzirom da su uzorak našeg istraživanja učenici devetih razreda osnovnih škola.

METOD

Predmet i cilj istraživanja

Predmet istraživanja u ovom radu jeste vršnjačko nasilje među učenicima srednjih škola, sa posebnim osvrtom na njegove oblike (fizičko, verbalno, prikriveno i elektronsko), učestalost pojavljivanja, kao i uticaj individualnih i socijalnih faktora na njegovo ispoljavanje.

Cilj ovog rada je bio utvrditi prisustvo i oblike vršnjačkog nasilja među učenicima Gimnazije i Elektrotehničke škole u Banja Luci, analizirati kako učenici doživljavaju nasilje, te u kojoj mjeri sami učestvuju u vršnjačkom nasilju. Poseban fokus stavljen je na razlike između dvije škole u pogledu učestalosti verbalnog, fizičkog i socijalnog nasilja, kao i na percepciju sigurnosti učenika u školskom okruženju.

Hipoteze

Pretpostavka je bila da su različiti oblici vršnjačkog nasilja (fizičko, verbalno, prikriveno i elektronsko) prisutni u značajnoj mjeri među učenicima srednjih škola.

Uzorak i procedura

Istraživanje je sprovedeno na stratifikovanom uzorku koji je činilo 100 ispitanika, sredjoškolaca, i to 50 ispitanika iz Gimnazije i 50 iz Elektrotehničke škole u Banjoj Luci. Uzorak Uzorak je ravnomjerno raspoređen u odnosu na pol (50% djevojčica i 50% dječaka).

Instrumenti

Za prikupljanje podataka od ispitanika korištena je anonimna anketa o pojavama vršnjačkog nasilja među učenicima srednjih škola dizajnirana za potrebe ovog istraživanja. Anketa se sastoji od 15 ajtema i podijeljena je u nekoliko tematskih cjelina, s ciljem dobijanja uvida u učestalost, vrste, učesnike i kontekst vršnjačkog nasilja.

Prva cjelina obuhvata osnovne demografske podatke ispitanika, uključujući pol i starost, što omogućava analizu povezanosti između ovih karakteristika i iskustva vršnjačkog nasilja.

Druga cjelina istražuje opštu percepciju nasilja u školi, uključujući pitanja o tome da li je ispitanik bio žrtva ili svjedok nasilja, te da li bi prijavio nasilje nadležnim osobama. Takođe se ispituje osjećaj sigurnosti u školi.

Treća cjelina se fokusira na karakteristike i vrste nasilja (fizičko, verbalno, prikriveno i elektronsko), te omogućava identifikaciju najčešćih žrtava i počinitelja nasilja kao i faktora koji otežavaju prijavljivanje nasilja.

Četvrta cjelina uključuje skale učestalosti ponašanja(Likertova petostepena skala), gdje ispitanici procjenjuju koliko često su sami doživjeli ili učestvovali u nasilnom ponašanju u posljednjih nekoliko mjeseci. Skale su izražene numeričkim ocjenama od 1 do 5 (1 – gotovo nikad, 5 – gotovo uvijek), što omogućava kvantitativnu analizu intenziteta i učestalosti različitih oblika vršnjačkog nasilja.

REZULTATI I DISKUSIJA

Opšta percepcija vršnjačkog nasilja

U ovom dijelu rezultata analizirana je opšta percepcija vršnjačkog nasilja među ispitanicima pri čemu je posebna pažnja posvećena iskustvu ispitanika kao žrtava ili svjedoka nasilja, njihovoj spremnosti na prijavljivanje nasilja, kao i procjeni osjećaja sigurnosti u školskom okruženju

Dobijeni rezultati ukazuju da većina ispitanika iz obje škole navodi da bi se, u slučaju da budu žrtve, nekome obratili za pomoć. U Gimnaziji je taj procenat veoma visok i iznosi 94%, dok je u Elektrotehničkoj školi nešto niži, 82%. Istovremeno, u Elektrotehničkoj školi je veći udio učenika koji se ne bi nikome obratili (18%) u odnosu na Gimnaziju (6%). Ukupno posmatrano, 88% ispitanika bi potražilo pomoć, što ukazuje na relativno razvijenu svijest o značaju obraćanja drugima u situaciji viktimizacije, iako razlika između škola pokazuje da dio učenika i dalje ostaje suzdržan u traženju podrške. Razlika između škola nije pokazala statističku značajnost na nivou od 0,05 ($p = 0.066$), ali se može uočiti tendencija da učenici gimnazije češće prijavljuju nasilje od učenika elektrotehničke škole (Tabela 1).

Rezultati pokazuju da bi većina ispitanika prijavila nasilje kada bi mu svjedočila. U Gimnaziji je takav stav iskazalo 86% učenika, dok je u Elektrotehničkoj školi taj procenat nešto niži i iznosi 78%. S druge strane, 14% gimnazijalaca i 22% učenika Elektrotehničke škole navodi da nasilje ne bi prijavili. Ukupno posmatrano, 82% ispitanika bi prijavilo nasilje, što ukazuje na preovladavajuću spremnost učenika da reaguju u situacijama vršnjačkog nasilja, ali i na to da i dalje postoji određeni broj onih koji bi ostali pasivni. Iako razlike nisu statistički značajne ($p =$

0.303), može se primijetiti tendencija da su učenici Gimnazije spremniji prijaviti nasilje nego učenici Elektrotehničke škole (Tabela 2).

Tabela 1. **Ukoliko si žrtva, bi li se ikome obratio/la?**

			Ukoliko si žrtva, bi li se ikome obratio/la?		Total
			Da	Ne	
Škola	Gimnazija	Count	47	3	50
		% within Škola	**94.0%**	6.0%	100.0%
	Elektrotenička škola	Count	41	9	50
		% within Škola	**82.0%**	18.0%	100.0%
Total		Count	88	12	100
		% within Škola	88.0%	12.0%	100.0%

Tabela 2. **Ako si bio/bila svjedok nasilja, bi li ga prijavio/la?**

			Ako si bio/bila svjedok nasilja, bi li ga prijavio/la?		Total
			Da	Ne	
Škola	Gimnazija	Count	43	7	50
		% within Škola	**86.0%**	14.0%	100.0%
	Elektrotenička škola	Count	39	11	50
		% within Škola	**78.0%**	22.0%	100.0%
Total		Count	82	18	100
		% within Škola	**82.0%**	18.0%	100.0%

Rezultati pokazuju da je gotovo svaki učenik imao iskustvo sa vršnjačkim nasiljem, bilo kao svjedok ili kao žrtva. U Gimnaziji je 94% učenika navelo da je bilo svjedok ili žrtva vršnjačkog nasilja, dok je u Elektrotehničkoj školi taj procenat još viši i iznosi 96%. Vrlo mali broj učenika izjavio je da nije imao takvo iskustvo, dok je u Elektrotehničkoj školi kod 4% ispitanika zabilježen treći odgovor, što može ukazivati na neodlučnost ili drugačije tumačenje pitanja. Ukupno posmatrano, čak 95% učenika navodi da je bilo svjedok ili žrtva vršnjačkog nasilja, što ukazuje na izrazitu prisutnost ovog problema u školskom okruženju.

Tabela 3. ***Jeste li ikada bili svjedok ili žrtva vršnjačkog nasilja u školi?***

			Jeste li ikada bili svjedok ili žrtva vršnjačkog nasilja u školi?			Total
			Da	Ne	3	
Škola	Gimnazija	Count	47	3	0	50
		% within Škola	**94.0%**	6.0%	0.0%	100.0%
	Elektrotenička škola	Count	48	0	2	50
		% within Škola	**96.0%**	0.0%	4.0%	100.0%
Total		Count	95	3	2	100
		% within Škola	95.0%	3.0%	2.0%	100.0%

Po pitanju osjećaja sigurnosti u školi, rezultati pokazuju da se većina učenika obje škole osjeća sigurno u školskom okruženju, ali sa određenim razlikama u intenzitetu tog osjećaja. Na ukupnom nivou, 26,0% učenika se uvijek osjeća sigurno, 44,0% vrlo često, 20,0% često, dok se 6,0% učenika ponekad i 4,0% rijetko osjeća sigurno u školi. Razlika između škola nije se pokazala statistički značajnom ($p = 0.435$), što ukazuje da su osjećaji sigurnosti učenika Gimnazije i

Elektrotehničke škole prilično slični, iako je kod gimnazijalaca nešto veći procenat onih koji se *uvijek* osjećaju sigurno (tabela 4).

Tabela 4. **Koliko se često osjećaš sigurno u školi?**

			Koliko se često osjećaš sigurno u školi?					Total
			Uvijek	Vrlo često	Često	Ponekad	Rijetko	
Škola	Gimnazija	Count	15	22	8	3	2	50
		% within Škola	30.0%	44.0%	16.0%	6.0%	4.0%	100.0%
	Elektrotenička škola	Count	11	22	12	3	2	50
		% within Škola	22.0%	44.0%	24.0%	6.0%	4.0%	100.0%
Total		Count	26	44	20	6	4	100
		% within Škola	26.0%	44.0%	20.0%	6.0%	4.0%	100.0%

Vrste i karakteristike vršnjačkog nasilja

U narednom dijelu prikazani su rezultati koji se odnose na vrste i karakteristike vršnjačkog nasilja. Analizirani su različiti oblici nasilja (fizičko, verbalno, prikriveno i elektronsko), kao i percepcija najčešćih žrtava i počinitelja, te faktori koji mogu otežati prijavljivanje nasilja.

Rezultati pokazuju da je među djecom najučestaliji oblik nasilja širenje lažnih glasina, koje je kao najčešći oblik prepoznalo 47% ispitanika. Slijedi davanje pogrdnih imena sa ukupno 36%, dok su fizičko nasilje, guranje i vikanje znatno rjeđe zastupljeni. Ovakvi rezultati ukazuju da su psihološki i verbalni oblici vršnjačkog nasilja prisutniji od otvorenog fizičkog nasilja, što potvrđuje da se nasilje među djecom često ispoljava kroz narušavanje ugleda, vrijeđanje i socijalno ponižavanje (Tabela 5). Razlika između škola nije se pokazala statistički značajnom ($p = 0.655$).

Rezultati takođe pokazuju da se neki oblici nasilja veoma rijetko ili gotovo nikada ne javljaju u obe škole. Namjerno isključivanje vršnjaka iz društva od strane učenika ili grupe učenika vrlo rijetko u obje škole. Na ukupnom nivou, 94,0% učenika gotovo nikad ne praktikuje isključivanje vršnjaka, dok 6,0% to čini rijetko. Učenici gotovo nikada ne dovode vršnjake u neugodne situacije pred odraslima**.** Na ukupnom nivou, svih 100 ispitanika (100,0%) nije dovodilo vršnjake u neugodne situacije pred odraslima, što sugeriše da je ovaj oblik samoiniciranog nasilja potpuno odsutan u obje škole. Na ukupnom uzorku, 98,0% učenika gotovo nikad nije vršilo fizičko nasilje prema vršnjacima, dok 2,0% rijetko učestvuje u ovakvom ponašanju. Iznuda novca od strane učenika ili grupe učenika gotovo da ne postoji u obje škole.Na ukupnom uzorku svih 100 ispitanika, niko nije prijavio iznudu novca, što jasno sugeriše da ekonomski oblik samoiniciranog vršnjačkog nasilja nije prisutan u analiziranim školama.

Tabela 5. **Koja je vrsta nasilja među djecom učestalija?**

		Koja je vrsta nasilja među djecom učestalija?					Total
		Davanje pogrdnih imena	Fizičko nasilje	Širenje lažnih glasina	Guranje	Vikanje	
Gimnazija	Count	17	7	21	2	3	50
	% within Škola	34.0%	14.0%	**42.0%**	4.0%	6.0%	100.0%
Elektrotenička škola	Count	19	3	26	1	1	50
	% within Škola	38.0%	6.0%	**52.0%**	2.0%	2.0%	100.0%
Total	Count	36	10	47	3	4	100
	% within Škola	36.0%	10.0%	**47.0%**	3.0%	4.0%	100.0%

Rezultati pokazuju da se kao najčešće žrtve vršnjačkog nasilja izdvajaju mirni učenici, što smatra 61% ispitanika. Ovakav stav je izraženiji kod učenika Elektrotehničke škole, gdje čak 70% navodi mirne učenike kao najčešće žrtve, dok u Gimnaziji taj procenat iznosi 52%. Kao žrtve učenici prepoznaju i nadarene učenike (23%), dok su živahni učenici, učenici sa posebnim potrebama i učenici iz druge etničke skupine znatno rjeđe prepoznati kao žrtve nasilja (Tabela 6).

Dobijeni rezultati ukazuju na to da učenici percipiraju kako su povučenost, nenametljivost i slabija socijalna dominacija osobine koje mogu povećati rizik od izloženost nasilju.

Tabela 6. **Ko su najčešće žrtve nasilja?**

		Ko su najčešće žrtve nasilja?				
		Mirni učenici	**Nadareni učenici**	**Živahni učenici**	**Učenici iz druge etničke skupine**	**Učenici sa posebnim potrebama**
Gimnazija	Count	26	13	6	1	4
	% within Škola	**52.0%**	26.0%	12.0%	2.0%	8.0%
Elektrotenička škola	Count	35	10	4	1	0
	% within Škola	**70.0%**	20.0%	8.0%	2.0%	0.0%
Total	Count	61	23	10	2	4
	% within Škola	**61.0%**	23.0%	10.0%	2.0%	4.0%

Djevojčice se, prema nalazima istraživanja,prepoznaju kao češće žrtve nasilja nego dječaci. U Gimnaziji ovaj stav zastupa 84% učenika, dok je u Elektrotehničkoj školi taj procenat još izraženiji i iznosi 98%. Samo 9% ukupnih ispitanika smatra da su dječaci češće žrtve nasilja, pri čemu je taj odgovor zastupljeniji u Gimnaziji (16%) nego u Elektrotehničkoj školi (Tabela 7).

Rezultati pokazuju da su društvene mreže najčešće mjesto na kojem se prema mišljenju učenika odvija vršnjačko nasilje. Ovaj oblik nasilja navelo je 59% ukupnih ispitanika, pri čemu je udio sličan u obje škole (58% u Gimnaziji i 60% u Elektrotehničkoj školi). Ostala mjesta, poput hodnika (14%), učionice (11%), dvorišta (11%) i puta do škole (5%), znatno su manje zastupljena (Tabela 8). Dobijeni rezultati ukazuju na značajnu ulogu digitalnog okruženja u pojavi vršnjačkog nasilja, odnosno na izraženu prisutnost elektronskog nasilja među učenicima.

Tabela 7. **Nasilje je češće nad?**

			Nasilje je češće nad?		Total
			Djevojčicama	**Dječacima**	
Škola	Gimnazija	Count	42	8	50
		% within Škola	**84.0%**	16.0%	100.0%
	Elektrotenička škola	Count	49	1	50
		% within Škola	**98.0%**	2.0%	100.0%
Total		Count	91	9	100
		% within Škola	91.0%	9.0%	100.0%

Tabela 8. **Mjesto vršenja vršnjačkog nasilja?**

		Mjesto vršenja vršnjačkog nasilja?					Total
		Učionica	**Hodnik**	**Dvorište**	**Put do škole**	**Društvene mreže**	
Gimnazija	Count	7	6	5	3	29	50
	% within Škola	14.0%	12.0%	10.0%	6.0%	**58.0%**	100.0%
Elektrotenička škola	Count	4	8	6	2	30	50
	% within Škola	8.0%	16.0%	12.0%	4.0%	**60.0%**	100.0%
Total	Count	11	14	11	5	59	100
	% within Škola	11.0%	14.0%	11.0%	5.0%	59.0%	100.0%

Dobijeni rezultati ukazuju da emocionalne barijere, posebno osjećaj srama i strah od posljedica, predstavljaju najveće prepreke za prijavljivanje vršnjačkog nasilja među učenicima (Tabela 9).

Osjećaj srama kao razlog neprijavljivanja nasilja navodi 65% ukupnih ispitanika. Ovaj razlog je posebno izražen među učenicima Elektrotehničke škole (70%), dok u Gimnaziji iznosi 60%. Kao drugi najčešći razlog izdvajaju se stavovi da učenici sami trebaju riješiti problem (18%), dok 16% ispitanika navodi strah kao razlog neprijavljivanja nasilja. Nedostatak osobe kojoj bi se mogli obratiti gotovo nije prisutan (1%).

Rezultati pokazuju da bi najveći broj učenika na nasilje reagovao uzvraćanjem istom mjerom, što navodi 59% ukupnih ispitanika. Ovaj način reagovanja posebno je izražen kod učenika Elektrotehničke škole, gdje čak 76% učenika navodi takav odgovor, dok u Gimnaziji taj procenat iznosi 42%. Učenici Gimnazije češće navode da ne bi obraćali pažnju na nasilje (46%), dok je ovaj odgovor znatno manje zastupljen u Elektrotehničkoj školi (10%). Veoma mali broj učenika bi potražio pomoć odraslih (3%), što ukazuje na nedovoljnu spremnost učenika da uključe osobe od povjerenja u rješavanje problema (Tabela 10). Razlike između grupa su statistički značajne ($p = 0.005$). Dobijeni podaci ukazuju na potrebu jačanja preventivnih programa i podsticanja učenika da nasilje ne rješavaju samostalno kroz uzvraćanje, već traženjem adekvatne podrške.

Tabela 9. **Iz kojeg razloga ne bi prijavio/la nasilje?**

		Iz kojeg razloga ne bi prijavio/la nasilje?				Total
		Oni to sami trebaju riješiti	Nemam se kome obratiti	Strah	Sram	
Gimnazija	Count	8	1	11	30	50
	% within Škola	16.0%	2.0%	22.0%	**60.0%**	100.0%
Elektrotenička škola	Count	10	0	5	35	50
	% within Škola	20.0%	0.0%	10.0%	70.0%	100.0%
Total	Count	18	1	16	65	100
	% within Škola	18.0%	1.0%	16.0%	**65.0%**	100.0%

Tabela 10. **Reakcija u slučaju nasilja**

		Kad je neko nasilan prema meni ja…..				Total
		Uzvratim na isti način	Tražim pomoć odraslih	Ne obraćam pažnju, svejedno mi je	Pobjegnem	
Gimnazija	Count	21	2	23	4	50
	% within Škola	42.0%	4.0%	**46.0%**	8.0%	100.0%
Elektrotenička škola	Count	38	1	5	6	50
	% within Škola	**76.0%**	2.0%	10.0%	12.0%	100.0%
Total	Count	59	3	28	10	100
	% within Škola	59.0%	3.0%	28.0%	10.0%	100.0%

Učestalost nasilnog ponašanja

U ovom dijelu rezultata prikazana je učestalost nasilnog ponašanja na osnovu procjena ispitanika na Likertovoj petostepenoj skali. Analiza obuhvata samoprocjenu doživljenog i počinjenog nasilja u posljednjih nekoliko mjeseci, što omogućava kvantitativni uvid u intenzitet i učestalost različitih oblika vršnjačkog nasilja (Tabela 11).

Rezultati pokazuju da je najveći broj učenika naveo da su uvrede ili ružne riječi doživjeli rijetko (32%), dok 25% ispitanika navodi da se to dešavalo ponekad, a 24% često. U poređenju škola, učenici Elektrotehničke škole češće navode učestalo izlaganje uvredama, gdje 34% ispitanika navodi da se to dešavalo često, dok je u Gimnaziji taj procenat 14%. S druge strane, u Gimnaziji najveći broj učenika navodi da su uvrede doživljavali rijetko (46%). Ukupno posmatrano, rezultati ukazuju da je verbalno nasilje prisutno među učenicima, pri čemu je izraženije u Elektrotehničkoj školi. Razlika između škola je statistički značajna ($p = 0.005$).

Tabela 11. **Koliko puta je tebi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci neko direktno upućivao/la uvrede ili ružne riječi?**

		Koliko puta je nad tobom ili tebi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci neko direktno upućivao/la uvrede ili ružne riječi?					Total
		Gotovo nikad	Rijetko	Ponekad	Često	Gotovo uvijek	
Gimnazija	Count	10	23	9	7	1	50
	% within Škola	**20.0%**	**46.0%**	18.0%	14.0%	2.0%	100.0%
Elektrotenička škola	Count	7	9	**16**	**17**	1	50
	% within Škola	14.0%	18.0%	**32.0%**	**34.0%**	2.0%	100.0%
Total	Count	17	32	25	24	2	100
	% within Škola	17.0%	32.0%	25.0%	24.0%	2.0%	100.0%

Određene varijable su pokazale značajne razlike između grupa (Tabela 12). Statistički značajne razlike utvrđene su kod pitanja „Ko su najčešće žrtve nasilja?“ ($p = 0.023$) i „Nasilje je češće nad?“ ($p = 0.014$), što ukazuje da učenici gimnazije i elektrotehničke škole različito percipiraju profil žrtava i to nad kime se nasilje češće vrši. Također, značajne razlike uočene su i u načinu reagovanja na nasilje („Kad je neko nasilan prema meni ja...“, $p = 0.005$), gdje učenici dvije škole ispoljavaju različite obrasce ponašanja. Posebno je važno naglasiti da se značajne razlike uočavaju i kod sopstvenog nasilničkog ponašanja. Učenici su se razlikovali u tome koliko često su sami vrijeđali druge učenike ($p < 0.001$) i koliko često su naguravali vršnjake ($p < 0.001$).

Tabela 12. **Testiranje značajnosti razlika između učenika Gimnazije i Elektrotehničke škole, ANOVA**

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Ko su najčešće žrtve nasilja?	Between Groups	5.290	1	5.290	5.319	.023
	Within Groups	97.460	98	.994		
	Total	102.750	99			
Nasilje je češće nad?	Between Groups	.490	1	.490	6.236	.014
	Within Groups	7.700	98	.079		
	Total	8.190	99			
Kad je neko nasilan prema meni ja	Between Groups	9.610	1	9.610	8.106	.005
	Within Groups	116.180	98	1.186		
	Total	125.790	99			
Koliko puta je tebi u školi u posljednjih nekoliko mjeseci neko direktno upućivao/la uvrede ili ružne riječi?	Between Groups	9.000	1	9.000	8.125	.005
	Within Groups	108.560	98	1.108		
	Total	117.560	99			
Koliko puta je tebe u školi u posljednjih nekoliko mjeseci naguravao/la kako bi se ti loše osjećao/la?	Between Groups	12.250	1	12.250	15.169	.000
	Within Groups	79.140	98	.808		
	Total	91.390	99			
Koliko puta si ti sam/a ili u grupi vršnjaka u posljednjih nekoliko mjeseci direktno upućivao/la uvrede ili ružne riječi?	Between Groups	20.250	1	20.250	33.108	.000
	Within Groups	59.940	98	.612		
	Total	80.190	99			
Koliko puta si ti sam/a ili u grupi vršnjaka u posljednjih nekoliko mjeseci naguravao/la kako bi se on/ona loše osjećao/la?	Between Groups	5.290	1	5.290	35.951	.000
	Within Groups	14.420	98	.147		
	Total	19.710	99			

DISKUSIJA

Rezultati istraživanja potvrđuju da je vršnjačko nasilje značajno prisutan problem među učenicima srednjih škola u kojima je provedeno istraživanje. Iako većina učenika navodi da bi se obratila za pomoć i prijavila nasilje, u stvarnim situacijama i dalje postoje značajne prepreke za prijavljivanje, prije svega osjećaj srama i straha. Ovakvi nalazi u skladu su sa zapažanjima Rigbyja (2002), koji ističe da žrtve vršnjačkog nasilja često izbjegavaju prijavljivanje zbog straha od osvete, nepovjerenja u reakciju odraslih i osjećaja bespomoćnosti [7].

Dobijeni rezultati pokazuju da među ispitanim srednjoškolcima dominiraju verbalni i indirektni oblici nasilja, dok su fizičko nasilje i ekonomski oblici znatno rjeđe zastupljeni. Kao najčešći oblik nasilja ispitanici izdvajaju širenje lažnih glasina i davanje pogrdnih imena, što potvrđuje da se savremeno vršnjačko nasilje sve više manifestuje kroz psihološke i socijalne oblike agresije. Ovakvi rezultati podudaraju se sa nalazima Popadića i Pluta (2007), koji navode da se nasilje među učenicima najčešće ispoljava kroz vrijeđanje, ismijavanje, socijalnu izolaciju i narušavanje ugleda, dok fizički napadi čine manji dio ukupnog nasilnog ponašanja [3].

Značajan nalaz ovog istraživanja odnosi se na elektronsko nasilje. Većina ispitanika smatra da se vršnjačko nasilje danas najčešće odvija putem društvenih mreža, što potvrđuje sve veću ulogu digitalnog okruženja u međuvršnjačkim odnosima. Ovaj rezultat potvrđuje navode Hadžić-Bajrić (2010), koja ističe da razvoj informacionih tehnologija i društvenih mreža dovodi do pojave novih oblika nasilja koji se odvijaju izvan školskog prostora, ali imaju ozbiljne posljedice po emocionalno stanje i socijalno funkcionisanje učenika [2].

Gotovo svi ispitanici naveli su da su barem jednom bili žrtve ili svjedoci vršnjačkog nasilja, što govori o veoma visokoj rasprostranjenosti ovog fenomena u školskom okruženju. Slične zaključke donosi i Olweus (1998), koji smatra da je vršnjačko nasilje jedan od najčešćih problema školskog života te da se ono javlja u gotovo svim obrazovnim sistemima, pri čemu se razlikuje prvenstveno po učestalosti i intenzitetu [5].

Rezultati istraživanja pokazuju da učenici kao najčešće žrtve nasilja prepoznaju mirne i povučene učenike. Ovakav nalaz u skladu je sa istraživanjima Rigbyja (2002), koji navodi da su učenici slabijih socijalnih kompetencija, nižeg samopouzdanja i manje izražene socijalne dominacije izloženi većem riziku od viktimizacije [7]. Slično tome, Olweus (1998) opisuje tipične žrtve kao učenike koji su povučeni, nesigurni i imaju poteškoće u odbrani od agresivnijih vršnjaka [5].

Interesantan rezultat predstavlja činjenica da većina učenika smatra kako su djevojčice češće žrtve vršnjačkog nasilja. Ovakav nalaz djelimično odstupa od pojedinih ranijih istraživanja koja navode da su dječaci češće izloženi fizičkom nasilju, dok su djevojčice češće žrtve verbalnog, relacijskog i elektronskog nasilja [7], [6]. Budući da u ovom istraživanju dominiraju upravo verbalni i elektronski oblici nasilja, ovakav rezultat može se smatrati očekivanim.

Rezultati ANOVA analize pokazuju da se stavovi i iskustva učenika Gimnazije i Elektrotehničke škole u većini analiziranih varijabli ne razlikuju statistički značajno. Međutim, kod pojedinih pitanja utvrđene su značajne razlike. Učenici dvije škole različito procjenjuju koje su osobe najčešće žrtve nasilja ($p = 0,023$), nad kojim polom se nasilje češće vrši ($p = 0,014$), kao i način reagovanja na nasilje ($p = 0,005$). Takođe, statistički značajne razlike uočene su u samoprocjeni nasilnog ponašanja, odnosno u učestalosti vrijeđanja i naguravanja vršnjaka ($p < 0,001$). Ovakvi rezultati potvrđuju da školsko okruženje može imati određeni uticaj na obrasce ponašanja učenika, iako osnovne karakteristike vršnjačkog nasilja ostaju veoma slične u obje škole.

Posebno zabrinjava podatak da bi najveći broj učenika na nasilje odgovorio uzvraćanjem istom mjerom, dok bi veoma mali broj potražio pomoć odraslih osoba. Ovakav obrazac ponašanja potvrđuje tvrdnje Ortege i Mora-Merchan (1999) da učenici često pokušavaju samostalno rješavati nasilne situacije, iako takve reakcije najčešće dovode do produžavanja sukoba i povećanja rizika od ponovljene viktimizacije.

Dobijeni rezultati u cjelini potvrđuju osnovnu hipotezu istraživanja da su različiti oblici vršnjačkog nasilja prisutni među učenicima srednjih škola. Istovremeno, rezultati ukazuju da savremeno vršnjačko nasilje sve manje poprima oblik otvorenog fizičkog sukoba, a sve više verbalne, socijalne i elektronske agresije. Takvi nalazi u skladu su sa savremenim istraživanjima

Hadžić-Bajrić (2010), Sesara (2011), Rigbya (2002), Olweusa (1998) te Popadića i Pluta (2007), koji naglašavaju da se fenomen vršnjačkog nasilja razvija zajedno sa promjenama u društvu i komunikacijskim tehnologijama, zbog čega preventivni programi moraju biti usmjereni ne samo na fizičko nasilje nego i na digitalne i psihološke oblike zlostavljanja [2], [6], [7], [5], [3].

ZAKLJUČAK

Opšti zaključak istraživanja pokazuje da je vršnjačko nasilje prisutno, ali dominantno u verbalnom obliku, te da se fizičko i socijalno nasilje javlja rjeđe. Gimnazija pokazuje niži intenzitet nasilničkih ponašanja u odnosu na Elektrotehničku školu, posebno kada je riječ o agresivnim reakcijama i verbalnom nasilju koje učenici sami iniciraju. Ovo ukazuje na različite obrasce ponašanja među učenicima različitih obrazovnih profila, što može biti povezano s društvenim okruženjem, normama škole i individualnim karakteristikama učenika.

Važno je naglasiti da ovo istraživanje ima preliminarni i eksplorativni karakter. Ono predstavlja početnu fazu šireg istraživanja fenomena vršnjačkog nasilja među srednjoškolcima. Zbog ograničenog uzorka i uključivanja dvije škole, rezultati se ne mogu u potpunosti generalizovati na cjelokupnu populaciju srednjoškolaca, ali pružaju značajan uvid u dominantne obrasce nasilja i percepciju učenika. Cilj je, prije svega, bio identifikovati najzastupljenije oblike vršnjačkog nasilja i otvoriti prostor za dalja, metodološki obimnija istraživanja. Rezultate svakako treba tumačiti s oprezom uzimajući u obzir I to da su podaci prikupljeni putem samoprocjene, što može uključivati subjektivne procjene i socijalno poželjne odgovore. Buduće studije mogle bi uključiti veći broj škola, reprezentativniji uzorak, longitudinalni pristup, kao i kombinovanje kvantitativnih i kvalitativnih metoda radi dubljeg razumijevanja uzroka i posljedica vršnjačkog nasilja.

DECLARATIONS OF INTEREST STATEMENT

The authors affirm that there are no conflicts of interest to declare in relation to the research presented in this paper.

LITERATURA

1. Mitrović, L. (2007). Violence against children and offences against the law on protection from domestic violence. Nauka, bezbednost, policija, 12(1), 163-175.
2. Hadžić-Bajrić, Z. (2010). *Vršnjačko nasilje u obrazovnom sistemu, Primjena Protokola o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske.* Banja Luka: Ombudsman za djecu Republike Srpske.
3. Popadić, D., & Plut, D. (2007). Nasilje u osnovnim školama u Srbiji-oblici i učestalost. *Psihologija, 40*(2), 309-328.
4. Ćatić, R. (2003). *Porodična pedagogija.* Zenica.
5. Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti.* Zagreb: Školska knjiga.
6. Sesar, K. (2011). Obilježja vršnjačkog nasilja. *Ljetopis socijalnog rada, 18*(3), 497-526.
7. Rigby, K. (2002). *New perspectives on bullying.* Jessica Kingsley Publishers.
8. HolzbauerJJ, & Berven, N. (1996). Disability harassment: A new term for a long-standing problem. *Journal of Counseling & Development, 74*(5), 478-483.
9. Ortega, R., & Mora-Merchan, J. (1999). U P. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano, & P. Slee, *The nature of school bullying: A crossnational perspective*. London: Routledge.

PHENOMENOLOGY AND PATTERNS OF BULLYING IN SECONDARYSCHOOLS

Jelena Milić, Danijela Jokanović, Darjana Sredić

University PIM, Faculty of Philosophy, Despota Stefana Lazarevića bb, 78 000 Banja Luka, Bosniaand Herzegovina, jelamiljanic@gmail.com, djokanovic404@gmail.com, sredic50@gmail.com

ABSTRACT

This paper analyses the phenomenology of bullying in secondary schools in the area of BanjaLuka, with the aim of examining its prevalence, forms and perception among students. Bullying isdefined as intentional and repeated aggressive behaviour among same-age peers, which may takeverbal, physical, social and digital forms, and may have significant consequences for the psychologicaland social functioning of young people.The study was conducted on a sample of 100 students of Banja Luka Gymnasium and HighSchool of Electrical Engineering, using an anonymous survey questionnaire comprising 15 questionsrelated to prevalence, forms and context of bullying. Particular attention was given to the comparativeanalysis between the two schools, as well as to students' subjective perceptions of safety.The results indicate the presence of bullying in both schools, with verbal violence being the mostprevalent, particularly through spreading rumours and the use of offensive content. Physical and socialviolence were present to a lesser extent, while economic forms of violence have not been recorded.Cyber bullying has been significantly present, indicating the increasing influence of the digitalenvironment on patterns of peer aggression. Certain statistically significant differences were alsoobserved between the schools in specific forms of violence and in the perception of victims.In conclusion, the findings confirm that bullying represents a relevant issue in the school context,with the dominance of verbal and digital forms. The obtained findings represent a preliminary insightinto the phenomenon of bullying and point to the need to conduct more extensive research, as well asthe need for the development and implementation of preventive programmes, the improvement of theschool environment and the empowerment of students to cope effectively with violence.

Keywords: bullying, secondary school students, cyber bullying, prevention, school environment.